

BESZÉLGETÉS JÁNOSKÚTI MÁRTÁVAL

Lőkös Ildikó interjúzott a tervezőművésszel

1966-ban diplomázott a budapesti Iparművészeti Főiskolán, és egy négyéves szolnoki intermezzó után 1970-től a Vígszínház jelmeztervezője. Beszélgetésünknek nincs különösebb apropója. Hacsak több száz munkáját különféle stílusú, korú rendezőkkel és díszlettervezőkkel, különféle műfajokban, a drámától az operáig, az elismeréseket a Jászai Mari-díjtól az érdemes művészig, a tanítványok tucatjait nem tekintjük annak.

– *A jelmeztervezés mellett a díszlet nem érdekelt?*

– Nemrégiben elkezdtem írogatni, mikben dolgoztam idáig, ötszáznál több jött össze. Jelmeztervek. Mert én eleve jelmeztervezőnek készültem, és ma is úgy látom, hogy a jelmezek kivitelezése a kigondolásuktól a megvalósulásukig egész embert kíván. Látom, mennyiféle ága-boga van a jelmeztervezésnek: ha megvan a terv, el kell kezdeni foglalkozni a részletekkel, a hajjal, a sminkkel, a fejrevalóval, és így tovább. A ruhára, a szabásmintákkal együtt, oda kell figyelni. Ismerni kell például egy barokk cipő statikáját, hogy lehet azzal lépni. Ha nem saját magad csinálod mindent, akkor nem tudod, milyen az az anyag. Az egyetemen az első órámat mindig azzal kezdem, hogy felsorolom a jelmeztervezőre háruló feladatokat, ennek akár a pszichológiai vetületével együtt, amikor szép emberből csúnyát vagy csúnyából gyönyörűt varázsolsz, és a színészt is meg kell róla győznöd. Vagy amikor neked kell egy főszerepeket játszó színésznek bizonyítanod, hogy jelentős a szerepe. Ezek nehéz, lélektani fölkészülést is igénylő feladatok. Ezért is érzem úgy, hogy mindehhez egész ember kell.

– *A díszlettervezővel mindig összedolgozol?*

– Persze. Akárki legyen is. A Vígszínházban nagyon sokat dolgoztam Fehér Miklóssal. Igazi barátság volt a miénk. A feleségének néha már az agyára mentünk. Egész nap együtt, aztán otthonról még vagy két órát beszélünk telefonon. Mély gondolkodású, csodálatos ember, remek partner volt. Sokszor kaptam tőle támaszt, fontos emberi értékeket tanultam meg tőle. Aztán nagyon sok volt tanítványommal dolgozom együtt, például rendszeresen Mira Jancsival Kecskeméten, Csík Gyurival vagy Székely Lacival is, pedig vele később találkoztunk össze. Még annak idején Csányi Árpival. De dolgoztam Menczel Robival is. Szegény Vayer Tamással filmekben találkoztunk. Remélem, én is hatottam már inspiratívan a díszletre. Nagyon régen a Vígszínházban Kapás Dezső rendezte García Lorca Donna Rosita avagy a virágok nyelve című darabját. Fehér Miklós teljesen fehér díszletet képzelt el hozzá. Az alcíméből, a virágok nyelvéből kiindulva én találtam ki ehhez, hogy mindegyik felvonásban más-más virágok

dominálnak. A történet szerint a lányt megkéri a fiú, majd eltűnik, és soha többet nem jön vissza. A lány egy életem át hímezi az esküvői ruháját virágokkal. Ezekből a virágokból csináltam a ruhát. Ez annyira inspirálta Miklóst, hogy a díszletbe a hatalmas falakra is furcsa, elnagyolt virágokat rajzolt. A három felvonásnak megvolt a háromféle színvilága, hangulata: az elsőben tavaszi virágok, a másodikban nyár végiek, az utolsóban, a halál előtti állapotban hervadozóak. Mindenki meghal, már csak az öregek élnek túl mindenkit. Papp Éva játszotta a főszerepet. Fülledt levegője lett az egésznek, miközben nagyon érdekes módon került szinkronba a ruha meg a díszlet. Ebben az esetben kifejezetten a ruha doppingolta a díszletet.

– *Volt ellenkező példa is, amikor a díszlet inspirált téged?*

– Igen, a nagyon érdekes II. Richárdban például. Ott Miklós csinált egy furcsa, mozgatható háromemeletes falat, volt egyfajta ikonosztáz-hatása, ami számomra a hatalmi hierarchiát fejezte ki. Ezt a lépcsőzetességet próbáltam megragadni a ru-hákban. A díszlet mozgatása és a ruhák beépítése az ebből a hatalmi hierarchiából való kibillenést jelképezte. Amikor Gálffi II. Richárdként a végén lemond a hatalomról, elbúcsúzik mindettől, ami csak tehertétel volt a számára. A Marton László rendezte Szentivánéji álomnál is Fehér Miklós díszletéből indultunk el, a zöld párnából meg a világítási hidakon lógó villanykörtekből. Ezeket a tiszta színeket akartam visszahozni a ruhákban. Így lett aztán a szerelmeseké vörös, vagy amikor Oberon és Titánia visszaváltoznak királlyá és királynővé, akkor a ruhájuk is fehér. Pucké meg a pároké fehér-vörössel volt megsuhintva, a tündéréké rózsaszíntől narancsosig. Jó játék volt, ugyanakkor megvolt az egésznek a gondolatisága. Emlékszem, először türkizzel dolgoztam a zöld párnák miatt, de Marton túl hidegnek találta. Akkor átalakítottam.

– *Közel negyven éve a Vígszínházban. Részese voltál a nagy korszakoknak. Hogy kerültél ide?*

– Mikor idekerültem, többek közt Ruttkai Éva, Páger Antal, Bulla Elma, Sulyok Mária voltak a vezető színészek, de a sze-reposztás alján, parányi betűkkel például Kern András f. h. neve volt olvasható. Az én történetem pedig onnan datálódik, hogy még főiskolásként dolgoztam életem első nagyjátékfilmjében, Minden kezdet nehéz volt a címe, '45 után játszódott, amikor éledni kezd a város. A filmhez diófa páccal és tussal hatalmas festményeket csináltam szakadt nadrágokról, kis sapkákról. S mit tesz isten, Várkonyi Zoltán volt az egyik szereplő, aki bemegy egy iskolába, ahol papírral vannak betakarva az ablakok. Várkonyinak egyébként különleges érzéke volt a tehetséghez, akiket ő kiszúrt, és a pályára billentett, mindből lett valaki. Én a másik helyiségben voltam, amikor meglátta a rajzaimat: „Ez mi?” – kérdezte. „Ezek a tervek!” – felelték neki. „Ki ez?” „Főiskolás.” „Hozzák ide!” És akkor én, kis miniszoknyában, kezem-lábam összetörve, odamentem hozzá: „Én vagyok.” „És maga ilyen terveket csinál egy háborús izéhez? Lerajzolja? Hova jár?” „Iparművészeti Főiskolára.” „Nagyon jó! Gratulálok! Fölveszem a lódent... maga is meg van elégedve?” „Meg vagyok, igen.” „Jó, jó, csak meg akartam ismerni magát. Hányadikos?” „Negyedikes.” „Ó, jó, majd kíváncsi vagyok, mi lesz.” Ezen fölbuzdulva voltam olyan orcátlan, hogy a diplomamunkámra megkérjem konzulensnek. Fölhívtam: „Én vagyok az a kislány...” „Jó, jó, tudom, mi van?” „Most fogok diplomázni, konzulenszt kell keresnem...” Hosszú csend. „Na jó, én most forgatok, kinn vagyok a filmgyárban. Ha holnap ráér, jöjjön ki!” Akkor forgathatta az Egy magyar nábobot. Ott ült vagy negyven ember, egy egész stáb! „Na jó, ő az a fiatal tervező, most fog diplomázni, tessék, pakolja ki a rajzokat!” Kiterítettem. „Ez mi?” – kérdezte tőlem. „Dürematt: Angyal szállt le Babilonba.” „És ezt honnan szedte?” „A Nagyvilágban olvastam.” Nagyon tetszett neki. „Na jó. Nézze, kislány! Én ezt az egész konzulensséget abszolút nem tudom vállalni, látja, forgatok. De nagyon jó, hogy megmutatta a rajzokat. Menjen be a Vígszínházba, úgy hívják a titkárnőmet, hogy Gyimesi Ági, mondja be a nevét meg a telefonszámát. Semmit nem ígérek, de legyen meg. Sok szerencsét a

diplomához! A viszontlátásra!" Ezzel a dolog le is zárult, végül Vámos László lett a korreferensem. Aztán lenyomtam a diploma után négy teljes évet, '66-tól '70-ig Szolnokon. Ebbe olyan jópofa dolgok estek bele, mint például a Székely Gábor rendezte Tóték, amire Örkény is lejött Radnóti Zsuzsával. Jó előadás volt, nagy volt az érdeklődés. Egyszer csak karácsony másnapján cseng a telefon: Vígszínház titkárság, Várkonyi. „Mit csinál?” „A karácsonyi ebédet eszem.” „Nem úgy gondolom...” – nevetett. „Hát én még mindig Szolnokon...” „Be tudna jönni valamelyik nap a két ünnep között?” Az irodájában ott ült Várkonyi, Horvai, Kapás, úgy éreztem, vagy ötszázan. „Hoztam terveket.” Nézték. Egymásra néztek. „Lenne kedve a jövő évadtól a Vígszínházban dolgozni?” „Igen, hogyne!” „Akkor augusztus elsejétől tekintse magát a Vígszínház tagjának.” Pofátlanul megkérdeztem: „Bocsánat, kaphatnám ezt írásban, mert én a szolnoki színházban vagyok szerződésben.” Várkonyi óriásit röhögött: „Menjen be a gazdasági hivatalba, majd kap egy papírt.”

– *Mitől volt különleges a Vígszínház?*

– Ezekkel a rendezőkkel együtt dolgozni meghatározó volt. Várkonyival csodálatos előadásokat csináltam végig. A legérdekesebbek egyike **Eörsi István Széchenyi és az árnyak** című darabja volt, s Várkonyi volt a főszereplő, Bulla Elma volt a felesége. De a többiek is nagyszerűek voltak: Mádi Szabó Gábor, Somogyvári Rudolf, Kern. Érdekes áthallások voltak benne Ez életem egyik legszebb szakasza. Fontos volt még Páskándi Vendégsége. Nagyon szerettem. Meg ahogy Horvai az orosz irodalomhoz nyúlt. Gorkijhoz. Vagy Csehovhoz. Egyébként is Dosztojevszkij- meg oroszrajongó vagyok. Később aztán érdekes volt összevetnem, hogyan olvastam tizenöt évesen a Bűn és bűnhődést, és hogyan harmincvalahány évesen, mikor csináltuk a Vígben, mennyire más dolgok ragadtak meg. Ezek végigkísérték az életemet. Miközben vívódtam Csehov vagy Ibsen témáival, óriási segítséget is jelentettek. És ma is tisztelettel emlékezem vissza a Horvaival folytatott beszélgetésekre. Sokat jelentett a Ljubimovval való találkozás is. Többször dolgoztam együtt Horvai és Ljubimov kedvelt díszlettervezőjével, David Borovszkijjal. Ő is nagy kaliberű ember volt. Emlékezetes számomra Horvai Sirálya a Vígben, amelyet a kritika annak idején nem tartott átütő előadásnak. Borovszkij díszletében Hernádi volt Nyina, Reviczky Trepljov, Ruttkai Arkagyina, Kútvölgyi Mása, meg még Darvas Iván, Kozák Laci, Miklóssy Gyuri bácsi, Benkő Gyula... A második felvonásban korabeli fürdőruhákban voltak egy „valódi” tó partján, ahol a tükröződések is játszottak, bele is estek a vízbe stb. És ez a tó befagy az utolsó felvonásban. Horvai a tragikomikus elemeket hangsúlyozva a végét a tragédia felé vitte. Ez újfajta Csehov-fölfogás volt, fantasztikus találmányokkal. Végig azt elemezte, hogy az igazi tehetségnek két útja van: vagy beáll a taposóba, vagy öngyilkos lesz. Óriási gondolatokat vet föl nekem ez a mai napig. És a mai napig izgat a formarendje, hogy mi volt abban az egyszerű fadíszletben olyan különleges. Molinóból készültek a fürdőruhák meg a csíkos tornadresszek. Fantasztikusan izgi volt...

– *Az előadás egyrészt tényleg az aznapi közönségnek készül, másrészt viszont olykor csak sokkal később fedezhető föl inspiráló hatása...*

– Nem biztos, hogy ami naprakész siker, megéli akár az évad végét. Ami ma divat, holnap már nem az. Hiszek abban, hogy ha átszűröd a saját megszenvedett életeden, amit a személyiség sugall, abból kijön valami kreatív dolog. Egy-egy produkció mindig új lehetőségeket ad, és tiszta lappal kezdhetsz. Ettől válik a pálya sokszínűvé.

